

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Л.Ц. Ваховського на дисертацію Т.М. Калініченко «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні (1901-1933 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Однією з найбільш важливих проблем вітчизняної вищої школи на сучасному етапі є забезпечення й підтримка якості освітньої діяльності. Саме на її вирішення направлені державна політика в галузі вищої освіти та реформаторські заходи останніх десятиліть, які повинні здійснюватись не лише з урахуванням соціально-економічного, політичного, соціокультурного контексту, досвіду провідних країн світу, а й історичних традицій. З огляду на вищезазначене дисертаційна робота Т.М. Калініченко, яка присвячена виявленню та аналізу провідних тенденцій розвитку вищої освіти в Україні у 1901-1933 рр., є актуальною й цікавою як для наукового співтовариства, так і для організаторів вітчизняної освітньої галузі.

Авторкою виявлено низку протиріч, що зумовлюють доцільність наукового вивчення обраної теми, коректно визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну, теоретичну й практичну значущість отриманих результатів, наведено дані про їх апробацію та впровадження. Вдало обрано хронологічні межі дослідження, оскільки у 1901-1933 рр. відбувались кардинальні зміни в підходах до організації системи вищої освіти, і тому досвід цього історичного періоду може бути корисним і повчальним для визначення шляхів реформування вищої школи в умовах сучасних викликів.

Достовірність наукових висновків та узагальнень забезпечувалася використанням комплексу дослідницьких методів та репрезентативною джерельною базою, основу якої складають автентичні джерела, зокрема документи й матеріали Центрального державного історичного архіву України

(м. Київ), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву м. Києва, Державного архіву Харківської області, законодавчі акти досліджуваного періоду (статути, рескрипти, постанови, накази, розпорядження, циркуляри, правила), матеріали періодичних видань та статистичних збірок тощо.

Є підстави стверджувати, що дисертаційна робота містить нові наукові результати, оскільки в ній вперше здійснено комплексний аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в Україні у 1901-1933 рр. У зв'язку з цим дисертанткою обгрунтовано періодизацію розвитку досліджуваного явища й схарактеризовано динаміку провідних тенденцій на кожному з виокремлених етапів.

Переконливо доведене практичне значення отриманих результатів, яке полягає в тому, що: а) положення й узагальнений практичний досвід можуть слугувати підґрунтям для подальших історико-педагогічних досліджень; б) матеріали дисертації можуть використовуватись при укладанні енциклопедичних видань, підготовці наукових статей, написанні навчальних посібників і підручників з питань організації вищої освіти в Україні, у процесі викладання педагогічних навчальних дисциплін у закладах вищої освіти; в) напрацювання дисертантки можуть знайти відображення в освітньо-наукових і наукових програмах підготовки фахівців на рівнях «магістр» і «доктор філософії». Наголосимо, що результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

У дисертаційній роботі на основі аналізу автентичних джерел схарактеризовано мережу закладів вищої освіти українських губерній Російської імперії, показано особливості організації освітньої діяльності університетів і вищих спеціальних навчальних закладів. Провідними тенденціями розвитку вищої освіти України на межі XIX – XX століть не без

підстав визначено ліквідацію автономії університетів, запровадження адміністративного централізму й цілковитого підпорядкування закладів вищої освіти міністерському впливу й контролю, регламентацію всіх сторін організації освітнього процесу й науково-дослідної роботи, введення системи призначень на викладацькі й адміністративні посади всупереч виборній системі. Доречним є зауваження про те, що все ж процеси в економіці, соціально-політичній сфері, прагнення науково-педагогічної громадськості і студентства до демократизації закладів освіти створили передумови для реформування вищої освіти, ініціаторами якого виступала не лише держава, а й громадськість.

У ході дослідження встановлено, що у визначених хронологічних межах надзвичайно дискусійним і суперечливим було питання щодо завдань, функцій, змісту вищої освіти. Передові думки з цього приводу в імперську добу висловлювали представники науково-педагогічної громадськості України й видатні вчені, які називали університети «осередками вільної наукової думки», «чистого духовного знання», установами, що готують прогресивних науковців і громадян. У період визвольних змагань 1917 – 1920 рр. акцент було зроблено на створенні національної системи вищої освіти, поширенні в науково-освітньому середовищі української мови. Представники офіційної влади й науково-педагогічної громадськості радянської України завдали нищівної критики старій вищій школі як осередкові старої ідеологічної системи і контрреволюції і наполягали на ліквідації університетів і створенні вузькоспеціальних закладів вищої освіти.

Значну увагу дисертанткою приділено виявленню тенденцій розвитку вищої освіти в Україні в 1901 – 1917 рр. Позитивним є те, що при цьому належна увага приділяється аналізу соціально-економічних, політичних і педагогічних чинників, які зумовили зміни в державній освітній політиці та реформування вищої освіти. Переконаливо доведено, що направленість розвитку вищої школи на цьому етапі визначали такі тенденції: залучення громадськості до широкого обговорення проєктованих урядом Російської

імперії реформ вищої школи; вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності університетів; розширення мережі спеціальних державних вищих навчальних закладів та інтенсивна розбудова закладів громадської й приватної форм власності; широке залучення жіноцтва до здобуття вищої освіти.

Цілком резонним є зауваження про непослідовність і обмеженість проєктованих реформ вищої школи упродовж 1901 – 1907 рр. Дійсно, з одного боку, вжиті реформаторські заходи сприяли демократизації й лібералізації вищої освіти, з іншого – відбулося поновлення так званої «охоронної» політики й запроваджувалась низка обмежувальних заходів, що негативно відбивалось на діяльності університетів і спеціальних вищих навчальних закладів, гальмувало їх розвиток.

До наукових здобутків дисертантки слід віднести виявлення чинників, що зумовили трансформацію системи вищої освіти України в період національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр. Не зважаючи на війну, політичну нестабільність, хаос, та економічну кризу, було розроблено план розбудови української вищої школи, згідно з яким запроваджувалось вивчення української мови в усіх вищих навчальних закладах, започатковувались нові вищі школи, організовувались кафедри українознавства, створювалась система управління вищою освітою. Показано, що політична нестабільність, неузгодженість і короткочасність здійснюваних реформ, обмежене фінансування призвели до того, що більшість заходів перших українських урядів у галузі вищої освіти залишались деклараціями.

Значну увагу приділено виявленню особливостей модернізації системи вищої освіти УСРР у контексті реалізації засадничих положень політики коренізації 1921–1933 рр. Доведено, що саме політика коренізації визначала направленість реформування на підготовку національної управлінської еліти, поширення української мови на мережу закладів освіти всіх ступенів, заклади культури, пресу, книговидавничу справу, глибоке вивчення національної історії, відродження й розвиток національних традицій і культури. Докладно

схарактеризовано тенденції розвитку досліджуваного явища на цьому етапі, виявлено причини, що призвели до фактичного нівелювання ознак національної ідентичності вищої освіти УСРР в середині 30-х рр.

Заслуговує на підтримку спроба авторки визначити тенденції розвитку вищої освіти в Україні в умовах сучасних викликів, серед яких головними є формування маркетингової системи надання освітніх послуг, правове забезпечення управління вищою освітою як на рівні держави, так і регіону, інтеграції національної вищої освіти в загальноєвропейський освітній простір тощо.

Дисертаційна робота завершується ґрунтовними висновками, які відзначаються науковою новизною, достовірністю, логічністю й достатньо повно відображають отримані наукові результати.

Основний зміст дисертації відображено в 12 одноосібних публікаціях, із них 4 статті опубліковано в провідних наукових фахових виданнях України, які внесені до наукометричних баз, 1 стаття – у міжнародному періодичному виданні, 1 стаття – в інших виданнях, 6 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій. Зміст автореферату з необхідною повнотою відображає зміст та основні положенням дисертаційної роботи.

Загалом здійснений аналіз тексту дисертації, автореферату, публікацій дисертантки дає підстави стверджувати, що мета та завдання дисертаційного дослідження реалізовані, отримані наукові результати збагачують історико-педагогічне знання.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Т.М. Калініченко, висловимо деякі побажання й рекомендації:

1. Вважаємо, що дисертаційна робота виграла, якби авторка окремий підрозділ присвятила історіографічному аналізу проблеми, оскільки означений період у розвитку вітчизняної вищої освіти вже знайшов певне відображення в історико-педагогічній літературі. Це дало б змогу більш точно й чітко здійснити проблематизацію, виявити «білі плями», врахувати досягнення й помилки попередників.

2. На с. 31 зазначено, що матеріали дисертації забезпечують нову науково-об'єктивну інтерпретацію тенденцій розвитку вищої освіти в Україні в досліджуваній період. Це твердження, на нашу думку, є дискусійним, оскільки інтерпретація, що забезпечує розуміння історичної реальності, пов'язана з особистою позицією дослідника, тобто в значній мірі є суб'єктивною. Тільки сукупність різних інтерпретацій (а не одна інтерпретація) можуть підвищити рівень об'єктивності історико-педагогічного знання.

3. У п. 2.1. дисертації йдеться про формування системи вищої освіти України в 1901-1917 рр. Вважаємо, що використання терміну «система вищої освіти» є не зовсім коректним, оскільки система – це не просто сукупність вищих навчальних закладів, а й характер зав'язків між ними. Тому про особливу систему вищої освіти в Україні, яка б відрізнялась від загальноімперської, на цьому етапі можна говорити лише умовно.

4. При розгляді чинників, що зумовили трансформацію вищої освіти в 1921-1933 р., акцент було зроблено на економічних і соціально-політичних заходах (запровадження НЕПу, курс на індустріалізацію й колективізацію, утворення Союзу РСР та ін.) й недостатньо враховано вплив загальної державної освітньої політики цього періоду на організацію й діяльність вищих навчальних закладів.

5. Значна частина інформації, яка міститься в підрозділі 2.4., на нашу думку, не має прямого відношення до обраної теми. Більш доцільно було б визначити тенденції розвитку сучасної вищої освіти з огляду на історико-педагогічний досвід та визначити можливі шляхи використання надбань минулого в умовах сьогодення.

Однак висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. Можна констатувати, що дисертаційна робота «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні (1901-1933 рр.)» є завершеним, самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам пп. 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів та вченого звання старшого

наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 (зі змінами) від 24 липня 2013 року, а її авторка – Калініченко Тетяна Миколаївна - заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент -

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

Л.Ц. Ваховський

Підпис *Ваховського Л.Ц.*
Засідую
Начальника відділу кадрів
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка" *Калініченко Т.М.*